

A független képzőművészeti tanszék¹ nyári workshopjának idejének helyszíne olyan témákat hozott magával, amelyek különösen kényesek, és széles értelmezési horizonttal bírnak. Ahogy az év közben futó programok esetén is nagy jelentősége van a befogadó helynek – így a különböző egyetemi tanszékeknek –, úgy a nyári kurzus esetében még fontosabb szerepe van a kiválasztott helyszínnek, mert ez adja a koncepció magját. Az elmúlt évben ez egy Balaton melletti kis település, Ádánd volt, amelyet az idén Hegyeshalom követett. A kurzusnak is, a nyári workshopnak pedig különösen célja, hogy a képzőművészet eszköztárát felhasználva értő és érzékeny közös gondolkodást, párbeszédet indítson el a résztvevőkkel. Ez egyáltalán nem könnyű feladat, hiszen többségében egymás számára is ismeretlen résztvevőknek kell egy szűk, egyhetes időkeretben együttműködő partnerre válniuk. Az egy hét közös munka azonban azt mutatta meg, hogy mindez lehetséges: a jelenlévők nem kezelték tabuként a témákat, és nagyon is progresszíven kapcsolódtak be a koncepció kibontásába. A személyes tapasztalatok most is azt igazolták, hogy nagyon hamar kialakulnak olyan kisebb-nagyobb csoportok, amelyekben nem az alá-fölérendeltségi viszonyok a jellemzőek, hanem az, hogy mindenki – a témavezetőt is beleértve – egyenrangú partnerként dolgozik együtt a másikkal.

A f***k idejének nyári workshopjának témái – az *identitás*, a *migráció* és az *ország-határ* – meglehetősen aktuálisnak tűntek a tavaszi előkészítés folyamán: kurzusainkon az utóbbi időben egyre gyakrabban kerültek szóba ezek a témák, illetve különböző összefüggéseik, amelyek – úgy látszik – oly erőteljesen meghatározzák és befolyásolják a mai Magyarország mindennapjait, hogy nem csak most, de a közeljövőben is foglalkoznunk kell majd velük.

A helyszín kapcsán először használaton kívüli repülőtereken gondolkodtunk, azután határmenti települések és határátkelőhelyek jöttek szóba. Lehetőségként felmerült Röske is, de Hegyeshalom mellett döntött végül az

¹ Nyári workshop: Hegyeshalom, 2016 június 26 – július 2.
<http://fuggetlenkepzuveszetitanaszek.blogspot.hu/>; <https://www.facebook.com/flyingartcourses>

* MENESI ATTILA (Szentés, 1967): képzőművész, Budapesten él és dolgozik. Az index-link kortárs képzőművészeti kiadvány alapítója (Christoph Rauch-al közösen, 1999) és szerkesztője. A *Karba tett kezek – Tolvaly Ernővel beszélget Menesi Attila* könyv szerzője (2008). 1988 óta tagja a Fiala Képzőművészek Stúdiója Egyesületének, amelynek 1995 és 1999 között vezetőségi, 2003-tól tiszteletbeli tagja. Derkovits ösztöndíjas (1994–1997). Rezidenciaprogramok: Hamburg (1997), Párizs (2001), Lisszabon (2004). Résztvevője többek között a *Germanations 8 biennálénak* (Breda, Varsó, Athén, Madrid, 1994–1995), az FKSE Glassbox (Párizs, 2001), *Attitudes* (Genf, 2002), *W139* (Amszterdam, 2004) csereprogramjainak. A független képzőművészeti tanszék, a „flying art courses” hegyeshalmi nyári workshopjának projektvezetője (2013-tól)

ERDŐDI KATALIN (1980, Debrecen): független kurátor, kulturális munkás. 2013 óta Bécsben él, Budapesten és Bécsben dolgozik. 2004 és 2015 között hazai és külföldi művészeti intézmények kurátora, illetve programszerkesztője: Trafó Kortárs Művészetek Háza, Ludwig Múzeum / Ludwig Inzert, Lipcsei Kortárs Művészeti Galéria, brut Bécs, *imaganz Fesztivál* Bécs. A *PLACCC Fesztivál* (2008–2011), a *Body Moving* kortárs tánc programsorozat (2009–), valamint a *Közösségi Méz* (2013–) alapítója és (társ)kurátora. A Francia Kormány (2007–2008), a Robert Bosch Alapítvány (2007–2008) ösztöndíjasa. Rendszeresen ír és szerkeszt magyar és nemzetközi fórumoknak: tranzitblog.hu, mezosfera.org, etcetera (Belgium), HOW TO BUILD A MANIFESTO FOR THE FUTURE OF A FESTIVAL (Olaszország), Well-Connected (Németország). Jelenleg a Bécsi Képzőművészeti Egyetem PhD-in Practice, valamint a University of Reading és a Zürichi Művészeti Egyetem kurátori Phd programjának hallgatója. A független képzőművészeti tanszék, a „flying art courses” hegyeshalmi nyári workshopjának projektvezetője.

BORI OM (Berlin, 1987): képzőművész, Berlinben és Bayreuthban él és dolgozik. 2014-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Egyetem Intermédia szakán. Jelenleg a Berlieni Művészeti Egyetem (Universität der Künste, Berlin) hallgatója. Nemzetközi kiállítások és fesztiválok résztvevője többek között Németországban, Ausztriában, Franciaországban, Iránban és az Egyesült Államokban. A független képzőművészeti tanszék, a „flying art courses” hegyeshalmi nyári workshopjának projektvezetője.

ORBÁN GYÖRGY (Budapest, 1973): képzőművész, Budapesten él és dolgozik. A om2.hu művészeti, kritikai portál vendégszerkesztője (2015–2016). Az FKSE háromkötetes kiadványának (*Stúdió – Archivum – Diskurzusok*, 2009) szerkesztője. 2004 óta tagja a Fiala Képzőművészek Stúdiója Egyesületének, 2007–2010 között vezetőségi tag. 2009-ben Stúdiódíjas. A független képzőművészeti tanszék, a „flying art courses” hegyeshalmi nyári workshopjának projektvezetője.

egymásra rakódó időrétegek összetettsége – a rendszerváltozás előtti idők, az elmúlt 25 év, és persze a már emellett a tavalyi menekült-hullám eseményei, szerteágazó problematikája –, így végül ebben az irányban indult el a kapcsolatépítés. Az első helyszíni bejárás alkalmával a település atmoszférája, megváltozott funkciójú épületei és különösen a régi határátkelő további inspirációkat adott, de akkor még egyáltalán nem volt biztos, hogy a határátkelő épületét is használni fogjuk. A f***k és a Goethe Intézet új partnerségének köszönhetően idén egy német művész meghívására is lehetőségünk volt, ami további dimenziókat nyitott az eredeti koncepcióban. Szervezőként, témavezetőként mind a négyen más és más praxist hoztunk magunkkal. A következőkben a Hegyeshalmon eltöltött egy hetes közös munkáról, a témáról, a bennünk felmerült kérdésekről beszélgetünk.

⊕ **Erdődi Katalin:** *Attila említette az identitás kérdésének relevanciáját Magyarországon, melyben tapasztalataim szerint nagyon nagy szerepet játszik az országhatár. Történetileg, a társadalmi identitás szintjén ezek a határvonalak az ország „önképét” többszörösen átalakították, átszabták. Om, te Németországban nőttél fel, ott élsz és dolgozol, a Magyarországra látogatás így mindig határok átlépését is jelentette. Hogyan látod a határ és az identitás összefüggéseit?*

⊕ **Bori Om:** Az identitás az én értelmezésem szerint egy kétélű kard, amelynek mindkét oldala éles és fájdalmat okoz. Egyrészt az identitás individualitást jelent: csak én vagyok „én”. Másrészt egy csoporthoz – egy nemzedékhez, nemzethez, kisebbséghez, nyelvhez stb. – való tartozást. Mindkét formája esszencialista. Szüleim 1986-ban emigráltak Budapestről Berlinbe. Én egy évvel később születtem. Berlinben „a magyar” voltam, tinédzserként, amikor Budapesten kezdtem élni, „a német” lett belőlem. Egy számkivetett hibrid vagyok! Leginkább ott vagyok „én”, ahova nem tartozom. A határ teremtett, kétszeresen. Nincs olyan pillanat, amikor ne a kettős identitásom másik felét kérnék rajtam számon, ezért nincs egyetlen „önmagam”. Ez talán banális (és több millió, ha nem milliárd ember tapasztalja meg ugyanezt), de elsősorban ez a társadalmi valóság.

⊕ **Orbán György:** *Kati, te Bécsben élsz és dolgozol, a képző- és előadóművészet olyan területén, ahol egyáltalán nem szokatlan a konvencionális határok átlépése. Kurátori pályád során nem egyszer előfordult, hogy a témaválasztásokkal, illetve azok feldolgozásával olyan kérdéseket sikerült feszegetni, amelyek nagyon komoly gazdaság- és társadalompolitikai problémákat érintenek. Mit gondolsz, mennyire érnek be az ilyen*

K2, Hegyeshalom felirat
© Fotó: Kollár Zsófia

típusú projektek, mennyire képesek hatni a társadalmi folyamatokra, a társadalompolitika alakítására?

EK: Úgy gondolom, hogy a művészet képes társadalompolitikai kérdéseket különböző – gyakran meglepő és szokatlan, az uralkodó diskurzusokat kizökkentő – szemszögekben láttatni, illetve feldolgozni. Ebben rejlik egyfajta potenciál és ez egyben kihívás is: hiszen fontos végiggondolni, hogy pontosan hogyan – milyen művészeti eszközökkel, illetve milyen politikai beállítottsággal, megközelítéssel – nyúlunk ezekhez a témákhoz, és mire használjuk a művészet nyilvánosságformáló erejét. Számomra központi kérdés, hogy miként lehet művészeti stratégiákkal alakítani a nyilvánosság tereit, értve ezalatt egyrészt a fizikai értelemben vett urbánus – és rurális! – köztérket, másrészt a tágabb értelemben vett mediális és diszkurzív társadalmi nyilvánosságot. Ami az ún. „kritikus”, adott esetben nyíltan politizáló és társadalomkritikát gyakorló művészeti projektek hatásait illeti, ennek megítéléséhez (ami nagyon nehéz feladat!) kulcsfontosságú szempontnak tartom, hogy milyen új vagy más típusú „tudást” sikerül egy-egy ilyen projekt során kitermelni, illetve közvetíteni. Úgy gondolom, hogy ezek a kezdeményezések akkor válnak hatásossá, ha a gondolkodás, illetve a cselekvés különböző lehetőségeit és stratégiáit felvillantva aktiválják a politikai képzelőerőt, és ezen keresztül alakítják – akár közvetetten és tovagyrúzó, de nem elhanyagolható hatással – a társadalmi folyamatokat. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy kilépjenek a szűken értelmezett művészeti közegekből, és egy szélesebb közönséggel – ideális esetben minél különfélébb közösségekkel és csoportokkal – kezdeményezzenek párbeszédet.

⊕ **Menesi Attila:** *Számos művészeti edukációs aktivitás ismeretes, te is részese voltál ilyeneknek magyarországi és német egyetemeken, édesapád, Bori Bálint révén pedig az INDIGO csoport tevékenységét is személyes történeteken keresztül ismerheted. Mit gondolsz a független képzőművészeti tanszék modelljéről?*

⊕ **BO:** Magyarországi tanulmányaim során láttam, hogyan is működik, illetve sok szempontból nem működik a felsőoktatási rendszer. Különösen a nem-működése volt nagy hatással rám: a gyenge struktúrák táplálták bennem leginkább a termékenységemet. Erre a gyengeségre ráerősít a mai magyar politika, a restriktív, a korlátozás növekedése. Itt párhuzamot látok apám generációjával: nekik is szembe kellett nézniük a restriktív struktúrákkal, és önálló kezdeményezésekbe kellett fogniuk. A politikai helyzet az 1970-es és 1980-as évek Magyarországon egy olyan progresszív és nonkonformista irányba sodorta a művészi munkásságukat, ami erőt és inspirációt adott nekik. Bár a történelmi kontextus természetesen különbözik, de szerintem az utóbbi évek politikai változásai Magyarországon

egy nagyban hasonló környezetet hoztak létre. Mindezek a változások jelentősen hatottak rám is: a művészetem nem lett „politikussabb”, de érzékenyebbé váltam a politikára. A felvilágosításra képes potenciálja, a felelőssége, a nyilvánossága került előtérbe. Szerintem pontosan ez az, ami a f***k legfontosabb szerepe: a nyílt, művészeti párbeszéd, amelyet képes megteremteni, már önmagában politikai tett. Ez az, ami létrehoz olyan tereket, amelyekben a tanszék különböző programjainak résztvevői a saját felelősségüket felismerve és használva felvilágosítanak, határokat lépnek túl, provokálnak stb. A f***k elsősorban lehetőséget ad arra, hogy a „reális világot” kapcsolatba hozza a képzőművész(et) világával. Ez pedig teljesen más szinergiákat hoz létre, mint az amúgy gyakran zárt, exkluzív képzőművészeti közeg.

⊕ **OGy:** *A képzőművészeti közeg – itt Magyarországon legalábbis azt látom – jellemzően egyéni utakat feltételez. Még csoportos kiállítások esetén is sokszor inkább az individualista megnyilvánulások kerekednek felül, nem evidensek a valódi együttműködések, a partneri viszonyok. Om, te hogyan élted meg ebből a szempontból a nyári workshopot, milyen tapasztalatokat szereztél az egy hét alatt?*

⊕ **BO:** Én is hasonlóan látom a magyarországi képzőművészeti közeget. A csoportos kiállítások gyakran tűnnek inkább individuális munkák gyűjteményének, mint egy kollektív elképzelés és együttműködés eredményének. Ugyanakkor mintha ez más országokban is jellemző lenne a fiatal kortárs művészetre, ami utalhat mélyebb, strukturális tendenciákra (talán a konkurencia és a teljesítménykényszer hatása is állhat ennek a háttérében). A másik, személyes tapasztalatom pedig az, hogy a magyarországi iskolai, egyetemi nyári táborok, workshopok, amelyek a csoportos, közös, kreatív munkát aktívan elősegítetik, sokkal inkább intézményesítve vannak, mint például Németországban. Ott ilyen formában nem létezik az „alkotótáborozás”. A f***k nyári workshopja az olyan típusú táborok emlékét hívta bennem elő, amelyekben kezdetektől fogva a kollektíva áll előtérben, és amelynek a légköre különbözik az egyéni munkásságétól. Az ötletek felerősödnek, ha másokkal megosztjuk őket: idővel egyfajta „meta-szint” alakul ki, amely mindenkit kapcsolatba hoz egymással. Ez a K2 határátkelőn összerakott kiállításunkon is felismerhetővé vált: a munkák között dialógus folyt, és tisztán tükrözték azt a kollektív folyamatot, amelyből kialakultak.

⊕ **OGy:** *Ezek a nyári workshopok még inkább kilép a kurzus a formális keretek közül. Mennyire érzed fontosnak, mennyire része a f***k programjának az utókövetés? Mik voltak a tapasztalataid a szervezéstől a megvalósulásig: hogyan alakult, változott a projektet befogadó településen élők viszonya a programhoz? Meddig és mennyire kell szerinted visszatérni ezekre a helyszínekre? Mi lehet a releváns utóélete egy olyan egyhetes együttműködésnek, mint ami Hegyeshalmon megvalósult? Ezek a tapasztalatok milyen módon alakítanak a meglévő modellen?*

⊕ **MA:** A nyári workshopok helyszínei minden résztvevő és témavezető számára új terepet jelentenek, hiszen nem egy bevezetett művésztelepre vagy

nyári táborba megyünk. Mindkét eddigi helyszínen felkavartuk valamilyen szempontból az állóvizet, és talán mélyebb nyomokat is hagytunk az ott lakók életében. Komoly részvétellel és lelkesedéssel találkoztunk a helyiek részéről, ami különböző módokon nyilvánult meg, a velük folytatott interjúktól kezdve az ingyenes szolgáltatásokig, nem beszélve az egyestés záróesemények közösségi programjairól és szerepvállalásairól. Ádándra idén nyáron rövid ideig visszatérve azt láttuk, hogy a forgalmasabb helyszínek köztéri beavatkozásainak és munkáinak nyoma veszett, a kevésbé forgalmas pontokon viszont azok a falu részévé váltak, ahogy a privát terekben is, mint például a Hornyák család lakóházában vagy a Koppány Sörözőben. A könyvtár számára ajándékozott festmény kölcsönzési mutatója az intézmény új vezetőjének aktivitásán is múlik majd, kíváncsi vagyok a folytatásra.

A hegyeshalmi projekt követése összetettebb. A K2 határátkelő épületében hagyott munkák együtt konzerválódnak a többi, különböző időszakokból ottmaradt történelmi dokumentummal. A nyilvános terekben lévő munkák – krétarajzok, matricák és egy több példányos fanzine – utóélete is a jövő titka, miközben számos képi és hanganyag még feldolgozásra vár. Van azonban még valami, ami talán az utókövetésnél – BACSA MELINDA, ERLAUER BALÁZS, FARKAS EVELIN, GÖRÖG DÓRA, HÉJJA JÁNOS, KOLESZÁR STELLA, KOLLÁR ZSÓFIA, KOVÁCS GYULA, KOVÁCS MÁTÉ, MALYA ATTILA, MARCZIN I. BENCE, MARTON ZITA, MOLNÁR RÁHEL, MONORY RÁHEL, MOSTOHA MARCELL, OROSZ FANNI, SZAPU DÁNIEL, TÓTH PÉTER és VARGA DÁNIEL részvételének köszönhetően – is aktuálisabb, mégpedig a hegyeshalmi kollaboráció intenzitása, ami a jelenlegi szakmai környezetben engem nagyon is motivál. Éppen ezért, bár a „flying art courses” folytatása jelenleg bizonytalan, az eddigi aktivitást a modell szempontjából előjátéknak tekintem.

⊕ **BO:** *Az ideai workshopon a politikai vonal dominált, nem utolsósorban Hegyeshalom földrajzi elhelyezkedése miatt. Magyar művészként lehet-e politikamentes művészetet csinálni? Vagy maga a politikamentes művészet is valójában politikai, éppen azért, mert nem foglal el pozíciót? Szerinted a konformizmus egy opció?*

⊕ **OGy:** Ez elég összetett kérdés. Mondhatnám, hogy nem lehet „politikamentes művészetet csinálni”, mert aktuálisan minden szereplő felveszi a maga pozícióját, és ezzel akarva-akaratlanul állást foglal. Így például az is egy állásfoglalás, ha valaki kiállít egy államilag finanszírozott, erős kontroll alatt tartott intézményben, mint ahogy az is, ha következetesen elkerüli ezeket a helyszíneket. A kétfajta döntésnek nyilván egészen más a súlya. Az elmúlt években megfigyelhető, hogy a társadalmi kérdések

© Fotó: Bori Om

diskurzív kibontása részben a kiállítótereken kívülre került. Ez egy „természetes” folyamat is, mivel egyre nehezebben képzelhető el az, hogy a jelenlegi, itthoni állami struktúrában, intézményes keretek között egy érvényes kritikai – a szó társadalmi értelmében politikai – mű jelenjen meg. Egy demokratikusan működő jogállamban a kultúrát több szinten szervezik: állami és civil szerepvállalással egyaránt. A felelősségi szintek és a finanszírozás módzatai is ennek megfelelően különbözőek. Nálunk az elmúlt években igen radikális módon számolták fel az egyébként joggal kritizálható intézményrendszert. A felelősségi szintek és a finanszírozás módzatai is ennek megfelelően különbözőek. Nálunk az elmúlt években igen radikális módon számolták fel, illetve központosították újra az egyébként joggal kritizálható intézményrendszert. Az állam úgy „vonult ki” a kultúra területének egy jelentős részéről, hogy közben túlhatalmat generálva, teljesen aránytalan módon – a Magyar Művészeti Akadémiához – csatornáztatta be a beszedett adóforintokat, ezzel pedig alapvetően átalakította az állami szerepvállalást. Tulajdonképpen egy igen széles és meghatározó területen „adta át”, szűkítette le a kultúrpolitika formálásának jogát egy épp általa kiemelt – korábban civil – szervezetnek. A kultúra más területein és az oktatásban is nagyon erős a centralizáció, éppen ezért értékelődnek fel azok a kezdeményezések, amelyek a jelenlegi kereteket kívánják meghaladni. A kultúra és az oktatás területén is nagyon erős a centralizáció. Épp ezért értékelődnek fel azok a kezdeményezések, amelyek a jelenlegi kereteket kívánják meghaladni.

Ma azt gondolom, hogy azok csinálnak igazi politikai művészetet, akik közel mennek a problémákhoz, akik – különböző szinteken is – megjelennek az oktatásban a rászorulókkal mellett, és művészeti aktivitásukat, jelenlétüket olyan projektekbe forgatják vissza, amelyek ott segítenek, ahol azokra szükség lehet. Itt olyan kezdeményezésekre gondolok, mint az „A Város Mindenkié” csoport projektjei,² a *Monitor* kritikai platform,³ amely oktatási program volt roma gyerekeknek, vagy a „Közélet Iskolája”⁴ és még sorolhatnám; tehát ahol meg tud jelenni és hasznosulni tud a képzőművészeti aktivitás is. Én a f***k-ot is ide sorolom. A konformizmus nem kellene, hogy opció legyen.

⊕ **MA:** *Erőteljes koncepciót dolgoztál ki a „határ” témájában a témavezető felkérésre, ami az egyhetes gyakorlatban több utat is talált magának. A helyi és környékbeli lakosság tagjaival folytatott párbeszédéből például – amelyek önmagukban is izgalmas dokumentumok és további*

Interjú Albertkámépusztán
© Fotó: Bori Om

feldolgozásra váró, különböző médiumú nyersanyagok – egy olyan mátrix jött létre, ami a színházi előadásban a jelenlévő hegyeshalmiakat is szembesítette a migráció különböző kontextusaival. A többi projekt is forró témákat érintett. Szerinted voltak-e (lehetnek-e) ezeknek azonnali hatásai?

⊕ **EK:** A csoportommal a „független határőrség” kérdéskörével foglalkoztunk, ami már önmagában is egy ellentmondásos, feszültségekkel teli felvetés, hiszen a (nemzet)állam, a határok védelmére különböző történelmi korszakokban életre hívott határőrség egy hatalmi eszköz, – se működésében, se ideológiájában – nincs semmi köze a függetlenséghez. A „független” jelzőt ez esetben a kritikai hozzáállás jelzésére használtuk, és a csoporttal a cselekvés autonómiájának – egyfajta politikai, társadalmi és nem utolsósorban, szolidaris „ágencia” – értelmében azt kutattuk, hogy a határokkal szemben az ellenállásnak, a „határsértésnek” milyen stratégiái voltak, illetve vannak, egyfelől a hidegháború és a szocializmus alatt, másfelől pedig napjainkban, a jelenlegi határozással szemben. Ennek jegyében szerveztünk például napközben és éjjel gyalogtúrákat a zöldhatár mentén, ahol testközelből, az osztrák katonasággal való gyakori találkozásokon és ellenőrzéseken keresztül tapasztalhattuk meg a mostani, szabad mozgással leszámoló helyzetet. Ezen túl közösen kutattuk a magyar határőrség történetét a budapesti Rendőrmúzeumtól⁵ kapott archív anyagok, kézikönyvek, *Határőr* magazinok, valamint a korabeli hatalmi ideológia kulturális termékeként jegyzett *Határőr Kiskönyvtár* versesköteteinek segítségével.

Számomra már itt, a csoporton belül erőteljesen megjelent a tudástermelés és közvetítés kérdése – amit korábban említettem – a workshop során folytatott gyakorlati és történelmi kutatás, valamint az erről zajló párbeszéd és tapasztalatcsere formájában. Az e folyamat eredményeképpen született, többnyire kritikus hangvételű egyéni és kollektív munkákkal pedig arra törekedtünk, hogy ezt a nagyrészt frissen szerzett „tudásunkat” megosszuk egy szélesebb közönséggel: első lépésben a hegyesiekkel, a későbbiekben pedig, lehetőség szerint, a művészeti közeggel és másokkal is. Ez így kezdetnek egyfajta helyi szinten megjelenő mikro-hatást jelentett, amit az *Intermezzo a határon* címmel megrendezett, a közönség részvételére épülő színházi „játék” kapcsán azonnal megtapasztalhattunk, hiszen a helyi lakosok és a workshop résztvevői körében élénk vitát váltott ki.

Ez a hatás tovagyűrűzhet, amennyiben a megszületett munkák valamilyen módon eljutnak egy szélesebb nyilvánossághoz is. Ehhez azonban – főként akkor, ha ki szeretnénk lépni a szűken értelmezett művészeti közegeből – újabb

2 <http://avarosmindenkie.blog.hu/>

3 <https://monitorlive.wordpress.com/>

4 <http://www.kozeletiskolaja.hu/>

5 <http://www.rendormuzeum.com/>

Éjszakai túra
a zöldhatáron
© Fotó:
Monory Ráhel

stratégiákat és platformokat kell találni. Azt tervezzük például, hogy az említett színházi játékon tovább dolgozunk Monory Ráhellel és Molnár Ráhellel: különböző határmenti településeken szeretnénk a helyi lakosság bevonásával játszani az előadást. Ezen túl úgy gondolom, hogy nagyon izgalmas volna a workshop anyagából és a még feldolgozásra váró „nyersanyagból” egy utazó, csoportos kiállítást összeállítani, amelyet többek között azokban az egyetemi városokban mutathatnánk be, ahol a résztvevők is tanulnak.

⊕ **MA:** *A tavalyi, ádándi nyári workshop egyik munkája a helyi könyvtár számára ajándékozott közös festmény volt, amely a szerzők szándéka szerint kölcsönözhető a könyvtár tagjai számára. A hegyeshalmi projektnek a szociális intervenciókon túl aktuálpolitikai vonatkozásai is vannak. 24 kurzusnak és két nyári workshopnak köszönhetően alakulóban van egy sok-diszciplináris hálózat, amely időről időre együtt gondolkodik és cselekszik. Képes lehet-e társadalmi szerepvállalásra is?*

⊕ **Ogy:** Azt gondolom, hogy a projekt eddigi sikeressége egy tudatos építkezés eredménye. Az, hogy ez ennyi idő után is működik, az nem csak a még létező pályázatoknak köszönhető, hanem annak az élő kapcsolati hálóznak is, amit sikerült kiépíteni. A f***k legnagyobb értéke, hogy rugalmas, nem egy zárt koncepció szerint működik, nem helyhez kötött, de ami még ennél is sokkal fontosabb: az az, hogy élő párbeszéd-helyzetet generál a kurzusok folyamán. Ez önmagában is el tud érni változásokat, mert a személyes tapasztalataim szerint ezzel a módszerrel, még ha kis lépésekben is, de alakíthatóak, illetve változhatóak a „készen” kapott ismeretek, gondolatok. Ha arra gondolsz, hogy nagyobb léptékű hatást is el tud-e a későbbiekben érni a kurzus, illetve komolyabb szerepvállalást is fel kell-e vállalnia, az már nehezebb kérdés.

A jelenlegi állami kerettantervbe ezt a projektet nem lehet és nem is érdemes integrálni. Ha lenne lehetőség a program kiterjesztésére a középszintű oktatási intézmények részére úgy, hogy a kurzusok továbbra is aktuális kérdéseket dolgoznának fel a kortárs képzőművészet eszköztárát felhasználva – vagy, ha szükséges, akkor azt meghaladva –, az már egy nagyobb lépés lehetne a társadalmi szerepvállalás felé. A jelenlegi felsőoktatási rendszer keretei nem igen adnak mozgásteret a társadalmi, társadalompolitikai gondolkodásnak. A f***k egyik erénye, hogy szabad teret és lehetőséget tud adni ennek, ráadásul a program elemi érdeke, hogy kétirányú kommunikációs csatornákat nyisson. Ez érvényes a projektvezetők-résztvevők, illetve a projektgazdák-résztvevők-helyszínek viszonyában is.

Az ádándi együttműködés azt mutatta meg, hogy miként lehet sok apró nyomot hagyni egy településen úgy, hogy folyamatos kommunikáció zajlik a résztvevők és a településen lakók között. Nem állítom, hogy egy hét jelenlét megváltoztatta volna az ott élők szemléletét, de azt igen, hogy nyitottá váltak azokra az intervenciókra, amelyek az ott töltött idő alatt megtörténtek. Az egyik példa erre a „falunap”, amin a településen élők őszinte érdeklődéssel, nagy számban megjelentek,

a másik pedig az általam említett kölcsönözhető műtárgy, amely direkt kapcsolatot eredményezett a résztvevők és a település között, illetve a könyvtár – mint a helyi kultúra képviselőjét ellátó intézmény – felől érezhető nyitottság a kortárs képzőművészet felé.

Hegyeshalmon a résztvevők nagyon sok párhuzamos tevékenységet egymásra építve, rétegezve dolgozták fel a témákat. Az interjúzások, a nappali és éjszakai túrák, a különböző gyűjtések, a részvételi színház, a K2 épületében talált, privát történelemmel rendelkező tárgyakból készült installációs elemek mind olyan rétegek, amelyek nagyon erősen rezonáltak a helyszínre, a közeli- és távolabbi múlt eseményeire. Nagyon pontos megfigyelések és beavatkozások történtek, amelyeknek az eredményeit aztán az utolsó este megrendezett kiállításban lehetett igazán tetten érni. A K2 nem csupán egy helyszín volt, hanem a többi művel egyenrangú installációs elemmé vált. Ugyanakkor azt is nagyon érdekes volt látni, hogy egy település vezetője miként értelmez át egy olyan mozgóképes művet, amely a település legélethelembb részét – a már évtizedek óta nem működő határátkelőt – mutatja be, amikor azt a kérdést teszi fel, hogy használhatná-e az önkormányzat imázsfilmnek a felvételt.

Kati mikro-hatást említ a színházi előadás kapcsán, én a magam részéről ezt a workshop egyik leglényegesebb elemének tartom, mert közvetlen párbeszédet generált a szereplők, illetve résztvevők, valamint a település lakói között. Még abban az esetben is, ha akkor és ott nem vezetett eredményre: csak az ilyen típusú interakciók képesek arra, hogy valós párbeszéd alapuló kommunikáció induljon be olyan társadalmi kérdésekben, mint migráció, szegénység, hajléktalanság, szegregáció... Magyarországon nagyon kevés olyan kortárs képzőművészeti megnyilvánulás van, amely érvényes üzenetet fogalmazna meg ezekben a kérdésekben. A f***k struktúrájából fakadóan viszont alkalmas lehet rá, hogy léptéket váltson; erről a programról el tudom képzelni, hogy egy olyan kulturális, társadalmi közvetítő szerepet tölt be, amelyre szélesebb körben van szükség. Persze ehhez a szándékon túl a fenntarthatóság is feltétel.

⊕ **BO:** *Magyaroként különböző menekültekkel kapcsolatos projekteken veszel részt Bécsben, amelyek az osztrák restriktív menekültpolitika ellen irányulnak. Szerintem ez egy különleges hozzáállás, mert úgy szokott tűnni, hogy a bevándorlók inkább passzívak a „fogadó ország” politikai rendszerével, eseményeivel kapcsolatban. Mennyire érzed a saját szereped aktivista kiállásnak, vagy ha nem annak, akkor milyen szerepvállalásnak gondold azt, amit csinálsz?*

⊕ **EK:** Bécsben azt tapasztaltam, hogy sokakat politizál a „bevándorló” lét. Velem is így történt, hiszen egy másik országban élek és dolgozom,

ahol napi szinten szembesülök a hovatartozás kérdésével, s ez az itteni szerepvállalásomat mind a politikai, mind a kulturális munka szempontjából meghatározza. Nem tudok absztrakt módon viszonyulni az itteni társadalmi és kulturális közeghez: számomra fontos az, hogy azt, ahogyan dolgozom, és amilyen témákhoz nyúlok, az a saját pozíciómat is informálja, befolyásolja.

Ausztriában a jelentős privilégiumokkal rendelkező EU-polgárokhoz tartozom, akik szinte egyenlő politikai és szociális jogokkal rendelkeznek, mint az osztrák állampolgárok. Ám vannak alapvető különbségek is: így például választójoggal Bécs városában csak kerületi szinten, Ausztriában pedig egyáltalán nem rendelkezem, tehát ilyen értelemben minimális szinten tudok hatással lenni a helyi politikára. Ezért a politikai szerepvállalásnak más, nem állampolgári lehetőségeit keresem, például csatlakoztam egy bécsi, főképp európai migránsokból álló, az itt élő és dolgozó nem-állampolgárok helyzetére fókuszáló aktivistacsoporthoz, a *Prearity Office*-hoz,⁶ amellyel elsősorban a migráció, a munkavállalás, valamint a prekariátus (a munka- és jövedelem nélküli társadalmi osztályok) kérdéseivel foglalkozunk. A tagok túlnyomórészt az Európai Unió olyan gazdasági perifériáinak számító országaiból származnak, mint Görögország és Spanyolország, illetve a poszt-szocialista országok közül Románia és Magyarország, és többnyire egzisztenciális okokból jöttek Ausztriába. Noha Ausztria jóléti állam, az elmúlt időkben jelentős támadások érik az itt élő bevándorlók szociális jogait: az elmúlt évben például felmerült, hogy más EU-tagállamok állampolgárai ne kapjanak a helyiekkel azonos szociális juttatásokat (pl. családi pótlékot), amennyiben családtagjaik nem itt élnek. Ez az intézkedés elsősorban az ingázó munkavállalókat érintené, és amennyiben elfogadják, fokozná az Ausztriában élő állampolgárok és nem-állampolgárok közötti egyenlőtlenséget, amit rendkívül problematikusnak tartok. A restriktív osztrák menekültügyi és migrációs politika – noha más eszközökkel él, mint a magyarországi – sok hasonló egyenlőtlenséget és igazságtalanságot szül, emiatt is fontosnak tartom, hovatartozástól függetlenül, a migrációs tapasztalatokkal rendelkező emberek közötti szolidaritás erősítését, akár politikai, akár művészeti projekteken keresztül. Úgy gondolom, hogy az ún. „poszt-migrációs társadalmakban” (*post-migrant society*) az egyik legfontosabb és legaktuálisabb kérdés, hogy mennyiben sikerül az állampolgárság fogalmát és tartalmát – az állampolgárok jogait és

MALYA ATILA
és MOSTOHA
MARCELL munkája
© Fotó:
Orbán György

a nemzetállam erre vonatkozó politikáit – újra definiálni, mivel ez elengedhetetlen ahhoz, hogy a napjaink társadalmi valóságának integráns és megkerülhetetlen részét képező migráció ne degradálja másodosztályú állampolgárokká a bevándorlókat. Az Európa-szerte erősödő nacionalizmus tekintetében ez egy nagyon nagy kihívásnak tűnik...

⊕ **BO:** 2013-ban indítottad el a független képzőművészeti tanszéket. Mi motivált, amikor elkezdted a projektet? Volt-e valamilyen minta, ami alapján létrehoztad a f***k-ot? Milyen módon tartható fenn ezt a modell, hogyan maradhat hosszútávon is életképes?

⊕ **MA:** Az új nyilvánosság motivált többek között, a képzőművészeti szakma belterjességének feltörése: egy valós, sok-diszciplináris platform létrehozása a kritikai gondolkodás területén, ami földrajzilag sem centralizált. Számos pedagógiai aktivitást és művészeti edukációs projektet ismerek és tanulmányoztam, részt is vettem hasonlóan az 1980-as évek egyik legsajátosabb és legszabadabb művészeti intézményében, a Kirakatrendező és Dekorátor Szakmunkásképző Iskolában, amely különleges szerepet töltött be a késő Kádár-kori edukációs szisztémában, de egyik sem szolgált mintaként. A független képzőművészeti tanszék inkább egy cselekvési modell, ami – a jelenlegi terepviszonyok ellenére – remélhetőleg hamarosan kilép a képzőművészeti dimenzióból egy tágabb társadalmi mezőbe. A magyarországi oktatás zárt diszciplináris, hierarchikus, az oktatói mobilitás területén hiányos jellegzetességei mellett több aktuális problémára – egyenlőtlen hozzáférés, központosítás, (ál)racionalizálás – is reflektálnak a különböző magyarországi tanszékeken megjelenő repülő kurzusok. Több mint 75 művészt, művészeti és egyéb szakembert hívtunk be eddig a projektbe, a fenntarthatóság ebből a szempontból inspiratív, ugyanakkor a volt keleti blokk országaira kiterjesztett projektekre még nincs forrás. Folyamatosan pályázunk (talán mondanom se kell: nem magyar forrásokra), ami megújuló energiákat igényel, ugyanakkor olyan visszajelzéseket kapunk a kurzusok és workshopok után, illetve a partnerkeresésben is, amelyek pozitívak a projekt hosszabb távú pályára állítását illetően.

⊕ **EK:** A hazai viszonyok között évek óta foglalkoztat a művészeti, társadalmi és politikai elköteleződés fenntarthatósága, ahogy a „függetlenségért” folytatott folyamatos küzdelem is, amelyet elsősorban nem egyéni szélmalomharcként, hanem különböző szövetségek kialakításával tudok elképzelni. Attila és Gyuri, a saját munkátok és szerepvállalásotok, valamint a f***k szempontjából hogy látjátok ezeket a kérdéseket?

⊕ **Ogy:** Kisebb-nagyobb lendületet véve már a kétezres évek elejétől voltak olyan kezdeményezések, amelyek a meglévő struktúrákra igyekeztek rákérdezni, vagy próbálták meghaladni azokat. Az egyik legprogresszívebb képzőművészeti platform, amely hosszú ideje küzd azzal, hogy miként tudna állami segítség nélkül fenntartható pályán mozogni, a Fiala Képzőművészek Stúdiója Egyesület. Működését a közelmúltig egyfajta folyamatos előremenekülés jellemezte:

6 <https://prearityoffice.wordpress.com>

Intermezzo a határon, színházi játék, K2, Hegyeshalom, 2016. július 1.

a finanszírozási háttér miatt ez egy olyan állandósult állapotá vált, mellyel – miközben ez programjaik irányában, színvonalában nem tükröződött – minden vezetőségnek meg kellett küzdenie. Most olyan vezetősége van az FKSE-nek,⁷ amely igyekszik komoly stratégiákat kidolgozni a függetlenedésre.

Az elmúlt öt-hat évben újabb és újabb lendületet kaptak azok az intervenciók, amelyek hatást szerettek volna gyakorolni a meglévő struktúrákra, az egyeztetések és következmények nélküli döntésekre. Ilyen volt az egy FKSE főruból kinőtt Szabad Művészek csoport,⁸ amely direkt akciókon keresztül fogalmazta meg a nagyon radikális kritikai véleményét. Ennek a rövid távú haszna abban is megnyilvánult, hogy elindult egyfajta hálózatosodás, illetve egy belső kommunikáció, amely amúgy nem volt jellemzője a hazai képzőművészeti közegnek. Hasonló céllal indult el a tranzit_akciónap is,⁹ kifejezetten az aktuális kultúrpolitikai kérdések kapcsán szervezett fórumként, beszélgetés-sorozatként. Ennek az eseménysornak volt az egyik csúcspontja a *Ludwig Lépcső*, amely néhány napra elfoglalta a múzeum főlépcsőjét. Ez egy klasszikus „occupy” akció volt, amely arra kívánta felhívni a figyelmet, hogy az igazgatói pályázat elbírálásának folyamata nem a demokrácia és a szakmaiság talaján állt.

Ahogy már említettem, én azt gondolom, hogy most nemcsak a protest, hanem az a társadalmi problémákhoz kifejezetten segítő célzattal közelítő művészeti magatartás is lehet politikus, amely partneri viszonyra törekszik az érintettekkel. Bár a következetesség fontos, és persze az is állásfoglalás, ha egy művész nemet mond egy állami intézmény kiállítási felkérésének, de ennél sokkal inkább tartalmi kérdés, hogy mennyire érvényes az, amiben részt vesz.

A saját alkotói praxisomban a politikai témák inkább ironikus formában jelennek meg, emellett pedig igyekszem a figyelmemet és az energiáimat olyan projektekre fordítani, illetve olyanokban részt venni, amelyek vagy újfajta kritikai szemlélettel bírnak, vagy új mintákat, modelleket dolgoznak ki. Előbbire jó példa a om2¹⁰ című kritikai online portál oknyomozó cikksorozataiban való tevékeny részvétel, utóbbira pedig a f***k, amely felület, platform és ugyanakkor magatartásforma is: olyan nézőpontoknak, meglátásoknak ad teret, amelyek nem kerül(het)nek a hivatalos struktúrákon belülre. Lehetőséget ad arra, hogy különböző társadalompolitikai kérdésekben kicserélődjenek a vélemények: a kortárs képzőművészet egy olyan közvetítő „nyelvvé” válhat, amely megkönnyítheti a felek

közi kommunikáció beindítását. Az előadók/ témavezetők és résztvevők egyaránt nagyon komolyan profitálnak ezekből a pár napos intenzív együttműködésekben, amelyeknek a tapasztalatait tovább lehet vinni. Mindennek a függetlenség adja meg a hitelességét s egyben azt a keretét is, amelyben szabadon lehet releváns témákkal foglalkozni. Úgy érzem, hogy addig tartható fenn vagy fejleszhető ez a projekt, ameddig ezeket az alapértékeit meg tudja tartani.

MA: A függetlenség nem állapot, hanem magatartás. Ezt a címet adtuk tavaly a *Balkon 2015/5* számában megjelent, a független képzőművészeti tanszékről folytatott beszélgetésnek¹¹ – nem véletlenül. Ugyan az azóta eltelt másfél év alatt is változott ezeknek a szavaknak a jelentése, mégis érvényes a mondat. Az állapot és a magatartás is erőteljes jelentésekkel bírnak, ebben a kontextusban viszonyokat fejeznek ki: az egyik átmeneti, a másik következetes. A függetlenség szót azok is jelszóként használták akkor, akik nem sokkal azelőtt még intézményi munkatársként hoztak döntéseket – adott esetben elutasítottak. Mára pedig, az aktuális rendszerben szinte mindenki érintetté vált – vagy, ahogy Erhardt Mikós fogalmazott egy kisebb körben: tús – valamilyen módon. Ezért van most szerintem csend. Béke és barátság. A magyarországi szcénával kapcsolatban a tanszék megalapításakor (2013) is volt és most is van egy ambivalens attitűdöm, amelynek egészen konkrét és személyes okai vannak, a kisebb konfliktusoktól a cenzúráig, illetve a szemünk előtt jelenleg is zajló folyamatok (mélyrétegei) miatt is. Az intézményrendszerben most biztonsági művészettel lehet találkozni (amelyikbe bemegyünk, abban is). Az egykori ellenállók egy része Berlinben (túl)él, másoknak hamarosan kiállításuk nyílik vagy megjön a DLA ösztöndíjuk, mi pedig egy NKA által támogatott művészeti lap hasábjain beszélgetünk.

A magam részéről manapság az emberi viszonyokra, intenciókra és cselekedetekre igyekszem figyelni, ami a f***k projektben jól is működik, a résztvevők közösen gazdálkodnak az energiákkal. Szerepet kap továbbá a felelősség és fokozódik a figyelem kölcsönössége is. Keverednek a generációk és a pozíciók, nem beszélve a „skill”-ekről. Bár hajlamos vagyok a szélmalomharcba beleállni, a szövetségekben minden bizonnyal hosszabb távú lehetőségek vannak. Külön öröm ezért számomra a projektben közreműködő különböző tevékenységű, életrésztársú és korú résztvevők visszajelzése.

7 <http://studio.c3.hu/fkse-studio/munkatarsak/>

8 <https://nemma.noblogs.org/2013/08/18/kik-a-szabad-muveszek/>; <https://hu-hu.facebook.com/Szabad-M%C5%B1v%C3%A9g%C3%A9szek-565038000182309/>

9 <http://tranzitblog.hu/category/akcionap/>

10 archívum: <https://web.archive.org/web/20160306043158/http://om2.hu/>

11 A függetlenség nem állapot, hanem magatartás. Csatlós Judit, Erlich Gábor, Korodi János, Kozma Eszter, Laki Júlia, Menesi Attila, Orbán György és Pál Rebeca a független képzőművészeti tanszékről, *Balkon 2015/5.*, 28–52. https://issuu.com/elntfree/docs/balkon_2015_05